

Traditioner om fynske træer

Af V. J. Brøndegaard

Store og gamle træer har altid i særlig grad fascineret mennesket, vakt undren og ærefrygt, givet grobund for trosforestillinger af mangfoldig art. Allerede på Bibelens første sider læser vi om Livets Træ og Kundskabens Træ. Den nordisk-germanske mytologi forestillede sig universet som et gigantisk træ, asken Yggdrasil, og det første menneskepar blev skabt af træer: manden af ask, kvinden af *embla* (elm[?]); bornholmerne omtaler stadig disse træer som han og hun. Bagenkop'erne på Langeland mente (1849), deres forfædre en varm sommerdag var groet frem af ellestubbe.¹

Alle folks religioner, myter og sagn kender hellige fredlyste træer, der manifesterer en gådefuld realitet: træet som bosted for guddommelige magter. Med ofre og på anden måde påkaldte man deres hjælp mod sygdomme, onde ånder etc.

Træets vækst og organer blev sammenlignet med menneskets: rødderne var dets fødder, stammen kroppen, grenene arme og kvistene fingre, bladene håret og knopperne øjne. Mennesket planter sit skæbnetræ. Vore digtere har ofte givet udtryk for denne samhörighed, således Kai Hoffmann:

Se, vi er træer, der visner og løves,
visner hen og løves bestandig igen,
glædes og grønnes og såre bedrøves
vekslende, som tiden iler skiftende hen.

og Harald Herdal:

Du bliver ældre, og du elsker træer,
du kommer deres ro og stilhed mere nær;
du sidder gerne tit i deres læ
– måske du blunder,
og over dig et træ, et træ, et under.

På Fyn er det navnlig de stynede pile og popler, som mange steder præger landskabet. 1547 hedder det i en kgl. forordning, at hver fynsk bonde årligt skal plante 16–20 pile, i det øvrige land kun 10. Byloven for Rynkeby 1717 påbyder bymændene at plante ti træer. Fra Lolland og Falster bredte plantningen af pil og poppel sig i århundredets slutning til Fyn og de sydfynske øer.

Fyns første „gråpile“ (kanadisk poppel) skal o. 1810 være plantet i Åsum af den meget forstinteresserede gårdejer Niels Larsen.² Træet blev forsøgsdyrket af generalmajor, overvejmester Heide, Lavindgård, og ekspanderede i årtierne før 1840 „med en foruroligere hastighed“ på Fyn.³ Til Langeland førtes poplen måske af de fæstere, greverne lod hente fra Slesvig til ødegårde efter sven skekrigene medio 1600-tallet, men mest sandsynligt indførtes træet af frugtavlere R. H. Rasmussen, som ved sin gård i Rifbjerg dyrkede poplen og anbefalede at plante den på hegnene ligesom i Holland.⁴ Fynboen K. L. Kristensen digtede:⁵

rejst i rad langs agerskel og hegn
tegner popler, alvorstungt som pinier,
egnens træk i strenge, sorte linjer.

Olaf Gynt brugte samme sujet:⁶

hør ved min kalkhvide gavl
suset af poplerne, Fynsøens pinier!

Pilen og poplen kom selvsagt til at spille en stor rolle i landsdelens billedkunst: „Tidligere malere på Fyn såsom C. F. Aagaard og Dankvart Dreyer havde deres meget personlige omgang med popler. For sidstnævntes vedkommende fremgår det bl.a. af Fyns Stifts Kunstmuseums 'Udsigt fra Assens mod den sønderjyske kyst'. Senere malede Brendekilde og vennen L. A. Ring pil og poppel på deres måde . . . Sybergs omgang med popler kender enhver, der overhovedet kender malerkunst på Fyn. For ham var poplen en staffage i mange lærreder med og uden snesjætter mellem plovfurerne i det fynske land. Johannes Larsen, men især Peter Hansen dyrkede også poppel og pil i deres maleri. Mange andre kunne nævnes; Sophus Paulsen og Jacob Jørgensen er blandt dem. De

havde hver for sig deres inderlige forhold til popler“ (Ib Paulsen).⁷

I det følgende skal gives en kortfattet skildring af, hvad man kunne kalde „etno-dendrologien“ på Fyn og omliggende øer. Men først lidt om de dérvoksende „rekordtræer“.

»Rekordtræer«

Nær Brændegård på Sydfyn stod til o. 1870 resterne af Danmarks „ældste“ træ; 22 høstfolk søgte på én gang ly i egens hule stamme for en regnbyge.⁸ Som landets trediestørste eg blev regnet *Den hule Eg* i Morud skov. Cirka 30 personer kunne stå i hulheden; egnens skolebørn samledes efter eksamen til leg ved træet, en ung mand begik selvmord under det. 1863 omtales egen som en ruin – „kun én gren holder liv i den tyve fod høje hule stamme“, og træet visnede 1885. Resterne blev plomberet 1909, men brændte 1957, vel som følge af skovgæsters uforsigtige brug af ild.⁹

Ved Gyldensteen stod 1841 en af Fyns største ege. Den ca. 600-årige *Kammerherrens Eg* i Kohaven på Ravnholt skovdistrikt er opkaldt efter kammerherre Ove Schestedt Juul og vistnok Fyns største eg; 1892 omtales sammesteds en *Gamle Kammerherrens Eg*.¹⁰ Danmarks „tykkeste“ træ var *Madbøgen*, se nedenfor.

En 1944 fredet, hul og meget bredkronet lind i Søby park faldt for orkanen 17. oktober 1967. Den blev kaldt landets ældste lind og Fyns største træ, og man sagde, at hvis det forsvandt, skulle Søby slot synke i grus, falde i søen eller blive skubbet derud af en lindorm. Den lå under roden; nogle striber og knaster i barken ved et hul tolkedes som uhyrets billede. Stammen var 6 meter i omkreds, syv-otte mand kunne stå oprejst i hulrummet, alderen ansloges til 400 år. Træet blev flere gange solgt ved auktion, men ingen turde fælde det, eller ejeren købte det tilbage.¹¹ Nogle meget store linde stod 1885 ved Langesø.¹²

Et birketræ i Tommerup præstegårdshave betegnes 1926 som Danmarks, måske Nordens største.¹³

Landets „største“ ask på Kværndrup kirkegård blev fældet 18. juli 1944; den skulle stamme helt fra svenskekrigens tid og altså

være ca. 300 år.¹⁴ Den store gamle ask på Hårslev kirkegård blev fældet 1914.¹⁵

Danmarks „største“ æbletræ i en have på Slotsalleen nær Valdemarsslot (Tåsinge) styrtede pludselig om en sommerdag 1944 (1945?). Der skal have været ca. 50 støtter under grenene; træet gav årligt ca. 2000 kg frugt, alderen var skønsmæssigt 175 år;¹⁶ det „største“ gråpæretræ i Langeland Folkeblads gård i Rudkøbing blev plantet 1807.

Fyns største moreltræ skal være et eksemplar i Børge Bagges have i Hesselager;¹⁷ meget store kirsebærtræer omtales 1890 fra godsforvalterboligen til Wedellsborg.¹⁸

Landets „største“ valnødtræ stod på gårdspladsen foran Sellebergs hovedbygning; da det gik ud i den strenge vinter 1943–44, ansloges alderen til 300 år.¹⁹

En af de største ædelgraner gror i Elvedgårds skov ved Veflinge, stammen var 1965 fem meter i omkreds og over 30 meter høj.²⁰ En allé af mindst 400-årige takstræer findes i Bregninge præstegårdshave på Ærø. „Den mest berømte danske taks . . . måske det ældste træ i Danmark“^{20a} stod til o. 1830 på åben mark ved Elvedgård, men oprindelig i gårdens have. Den var et stort træ på Frederik III's tid, omtales 1579 som over 10 meter højt og 500 år gammelt; iflg. traditionen blev det o. 1586 besat af kongen. Toppen skulle være klippet som rigsvåbnets tre kroner, og en underjordisk gang førte fra hovedbygningen til taksen.^{20b}

Danmarks største kristtorn på Æbelø var allerede o. 1500 et stateligt træ, ved fredningen 1924 14–15 meter højt og med næsten to meter stammeomfang. Det gik ud i vinteren 1942–43, men den frønnede stub står tilbage.²¹ Fyns største kristtorn skal være et eksemplar i gården Egelunds have ved Nymark,²² og landets højeste skal vokse i en skov ved Spedsbjerg vest for Odense; den var allerede 1799 meget stor og 1894 ca. 13 meter høj. Da soldaterne 1851 vendte hjem fra krigen, blev talrige grene hugget af til æresporte; også siden hærgedes træet stærkt af plyndring.²³

En ægte kastanie (*Castanea sativa*, med spiselige frugter) i Rudkøbing apoteks have menes plantet ved dets oprettelse 1705;²⁴ en

allé af hestekastanier, hvoraf nogle træer er plomberet, i Kongens Have i Odense stammer formentlig fra 1725; kastanicalleen ved Brahetrolleborg skal være over 300 år gammel.²⁵

På Majpladsen i Egense har stået en kæmpemæssig poppel,²⁶ ved Rugård flere meget store eksemplarer. 1885 var der kun et par uanselige tilbage.²⁷

Landets ældste (?) guldregn på hjørnet af Stendams- og Nr. Voldgade i Nyborg (fredet 1951) har en meget tyk stamme sikret med jernbånd. Mens kronprins Frederik (VIII) o. 1860 aftjente sin værnepligt i byen, stod han tit og beundrede træet.^{27a}

Der blev i 1800-tallet plantet morbær i adskillige fynske byhaver, vistnok indført fra hertugdømmerne.²⁸ Fåborg har været kendt for sine mange meget gamle og store morbærtræer;²⁹ det „måske ældste og største på Fyn“ i Hofmansgave have omtales 1841, og 1898 fandtes meget gamle eksemplarer i Assens.³⁰ Et også i udlandet berømt morbærtræ i Ærøskøbing posthus' have, der o. 1900 årligt bar 500 kg frugt, frøs som så mange morbær ud i de strenge vintre 1939–42.³¹

Den „største“ vedbend (efeu) groede 1897 på en eg ved Hinds-gavl;³² en anden meget stor på eg ved Gyldensteen omtales 1885.²⁷ „Borghranken“ var historikeren Vedel Simonsens yndlingsplante og dækker hans grav på Veflinge kirkegård.³³

Mindetræer

Det var nogle steder, således på Nordlangeland, skik at plante et træ efter det første barns fødsel.³⁴ 22. september 1829 fik birke-dommer Johan Peter Møller en datter; samme dag såede han en valnød i haven til gården Birkholm ved Gyldensteen; det vældige flerstammede træ bærer usædvanlig store nødder (5×3,5 cm).³⁵

En kæmpeeg i Hesselagers Østergade blev plantet til minde om stavnsbåndets løsning 1788.³⁵ *Bryllupslinden* ved gården Venskabsminde på Sydfyn plantede et brudepar på bryllupsdagen 20. maj 1843,³⁶ og Bogensekredsens folketingsmand H. M. Petersen 1864 en

Omstående kort
viser grundlovsege
(●) og andre
mindetræer (○)
på Fyn.

● grundlovsege og ○ andre mindetræer

sørgeask i haven til Carlshøj i Brenderup sogn; han bestemte samtidig, at når Sønderjylland var blevet genforenet med Danmark, skulle træet fældes og erstattes med en flagstang, hvilket skete genforeningsdagen 1920.³⁷

Til minde om grundloven af 5. juni 1915, der gav kvinderne valgret, plantedes mange steder – oftest af kvindeforeninger – en såkaldt *Grundlovseg*, *Mindeeg* eller *Kvindernes Eg*, på Fyn bl.a. i Gelsted, Glamsbjerg, Nymark, Flemløse, Frørup, Årslev, Udby ved Nr. Åby, ved Rønninge kirke og Fåborg, på Nyborg Strand og Middelfart fisketorv. I Troense ville *Kvindeegen* ikke trives – der blev sagt, at mændene hver aften tisede på træet.

Efter Nordslesvigs genforening plantede man ved mindsten eller alene en eg, på Fyn bl.a. i Glavendrup, på Bregnebjerg ved Dalby, Strynø, Marstal havneplads, taks i tre hjørner af pladsen

omkring genforeningsstenen på Fyns nordligste punkt ved kysten mod Æbelø.³⁷

Kongeegen midt i Fangel blev plantet 1940 for Christian X samtidig med genoprettelsen af et bystævne, og ligeså i Skydebjerg ved Vester Åby.³⁸

Ved mindestenen for Thurøs overgang til selveje 1810 plantedes 1960 en bøg fra øens skov;³⁹ dens tjørne skal være sået af Ellen Marsvin (d. 1611), der i spil tabte øen til Christian IV, men fik lov til at beholde den, indtil en udsæd var høstet, sml. nedenfor.⁴⁰

Navngivne træer

Et træ kan få en bestemt benævnelse på grund af imponant vækst, voksestedet, historiske traditioner eller opkald efter personer. Fra hele landet haves underretning om ikke færre end ca. 800 navngivne træer (nulevende og forsvundne), dets beskedne størrelse taget i betragtning en europæisk rekord, og heraf tegner Fyn med øhavet sig for cirka 75. Ud over de allerede nævnte drejer det sig om følgende i alfabetisk orden:

Abrahams Skød, rødgran ved Klingstrup gods; når kunstmaleren Lorenz Frølich o. 1900 besøgte godset, blev han gerne hjulpet op i kronen og udbrød da: åh, nu sidder jeg som i Abrahams skød! Faldt af ælde o. 1930.

Ambrosiusegen ved Valdemarsslot på Tåsinge, opkaldt efter digteren Ambrosius Stub, der til 1752 var skriver på slottet og ofte skal have siddet og læst eller digtet under træet. Navnet er ret sent hæftet til egen, det var ukendt i 1823.⁴¹

Baronegen i Horseskov på Tåsinge (1924); efter en barons ønske måtte træet ikke fældes; nu ukendt.⁴²

Brænderupvængeegen i skoven af samme navn ved Gudbjerg, ca. 30 meter høj og i brysthøjde næsten 6 meter i omkreds, anslås til ca. 450 år. Blev ved århundredskiftet lysstillet af skovens daværende ejer, greve Moltke Hvidtfeldt, Glorup, og fredet 1948.⁴³

De fire Ege foran Hotel Troense ned mod vandet; to af træerne fældet 1965.

Navngivne træer på Fyn.

De hellige Træer har stået i Lundsskoven, Åsum s.⁴⁴

Den brede Eg på Romsø, rest af kæmpemæssig stub, grenene sidder lavt på en kompakt bul. Englænderne skal 1807 have savet stammen over og brugt den til et krigsskib eller som brændsel.⁴⁵

Den forblæste tjørn på Luseleds Mae, Illumø.

Den gamle Eg ved Brændegård, Brahetrolleborg, var til sidst kun en skal.

Den kønne Bøg i Østre Stigtehave på Nordlangeland, faldt februar 1967.

Den store Bøg, Hedeskoven ved Dyrehavegård, Sydfyn, meget stor og bredkronet, stammen var hul tre meter oppe; fældet i 1920'erne.

Den 60-stammede eller *60-armede Bøg* i Kræmmerskoven, Bøjden-Nyborg vejen ved Brahetrolleborg, i sin tid (1910) kaldt *Den 53-stammede Bøg*. Fredet 1925; 1955 var der kun 16–18 stammer tilbage, og de blev vindfældet 1962.⁴⁶

Ambrosiusegen,
 fot. 1965.

Ellen Marsvins Tjørn, ældgammel højstammet hvidtjørn på Turø rev.⁴⁷

Enlebøgen i Nørreskoven på Tåsinge (1912).⁴⁸

Erik Menveds Eg i Øksenrade skov ved Middelfart, hvor kongen i 1200-tallet førte flere politiske forhandlinger.

Esajas, Ezekiel, Jeremias og *Daniel*, ca. 140-årige elme i Svaninge præstegårdshave, opkaldt efter de fire „store“ profeter; 1938 brækkede toppen af „Jeremias“.⁴⁹

Fruens Bøg eller *Kæmpebøgen* i Vornæs skov på Tåsinge, opkaldt efter fru Hedeveg, som 1658–64 ejede Valdemarsslot. Der var skåret mange navne i barken; et vers på en tavle lød:

Ædle frue! kom mig at skue!
Jeg er frue såvel som De.
Kom hver karl og kom hver pige,
jeg vil eder sandhed sige:
Ej min lige findes kan
på det ganske Thorseng land.

Træet blev fældet i 1862 eller 1863; man kunne tælle 318 årringe i stammen.⁵⁰

Fruens Bøg har stået ved Kongebroen på Hindsgavl slot.⁵¹

Fru Ides (eller *Idas*) *Bøg* ved Langesø, opkaldt efter Ide Rathlou, som ejede godset fra 1694 til sin død 1700. Fældet 1968 på grund af ælde.

Fru Varbergs Bøg i Dyrehaven ved Glorup, opkaldt efter godsforvalterens kone; forsvundet o. 1938.

Generalens Eg ved Rødby (Skinderløkke Banke) på Langeland, opkaldt efter generalmajor, greve Frederik Ahlefeldt til Tranckær (d. 1832).

Grevens Bøg, Skåstrup Frihed på Nordvestfyn; når der o. 1890 blev holdt efterårsjagt, sad den gamle grev Johan Ernst Bernstorff til Gyldensteen under træet.⁵²

Grevindens Bøg, Knagelbjerg skov ved Brahetrolleborg.

Grevindens Bøg i Fjellebro Storskov under Egeskov gods, ryddet 1948.

Grevindens Bøg, meget højt og slankt træ i Tåruplunde skov under Glorup, vel opkaldt efter grevinde Moltke-Huitfeldt; fældet o. 1910 og brugt til skibskøl.

Greve Preben Ahlefeldt Laurvig Billes Bøg i Sønderhave ved Kværndrup under Egeskov, navngivet 1929, sammesteds

Grevinde E. S. Ahlefeldt Laurvig Billes Bøg.

Grev Petersdorffs Eg på Æbelø, opkaldt efter greven til Emsiedelsborg, øens tidligere ejer, som var meget interesseret i dens naturs ejendommeligheder.⁵³

Gyldenstiernes Bøg ved Rugårds landevej gennem Morud skov. Rigsråd Knud Henriksen Gyldenstjerne skal i 1400-t. have duleret under træet. Det væltede 1962 (1964?); kun stubben er tilbage.

Hviletornen, en stor tjørnebusk i Præstemarken, Kværndrup s. Når malkepigerne gik hjem fra vænget, hvilede de på sten under tornen (o. 1840).⁵⁴

Højtræet, lind plantet 1880 på høj af jord fra udgravningen til Rødbjerggård i Vejstrup, Sydfyn.

Israelstræet, gammelt æbletræ i tilbagebleven svensk soldats have i Maderup, Særslev s.⁵⁵

Jeppes Eg i Østrup skov; en mand med det navn ville save grene af træet, men faldt ned og slog sig ihjel; siden spøjte det under det.⁵⁶

Jomfrubøgen, smukt træ i Ubberud s.⁵⁷

Junkerlunden dannet af tre bøgetræer nær Valdemarsslot; en junker blev her dræbt i tvekamp, og træerne må ikke fældes.⁵⁸ Nu en mergelgrav omgivet af graner og nogle få gamle bøge, der står som en rest, nærmest en vildtremise.

Jægerbøgen i Fjellebro ved Kværndrup, forsvundet 1958–59.

Kammerherrebøgen i Gudbjerg skov under Broholm, opkaldt efter greve, kammerherre Moltke-Huitfeldt til Mullerup. Væltet.⁵⁹ Sammesteds

Kammerherreindens Bøg opkaldt efter kammerherre Hannibal Sehesteds hustru.

Kammerherrens Bøg på Romsø, opkaldt efter kammerherre Hans Rudolph Juel til Hverringe og Juelsberg (d. 1923).

Karen Brahes Eg ved landevejen ved Vittinge. Når Karen Brahe, der oprettede Odense adelige jomfrukloster, rejste fra Steensgård til Odense, holdt hun hvil under træet. Forsvundet o. 1880.⁶⁰

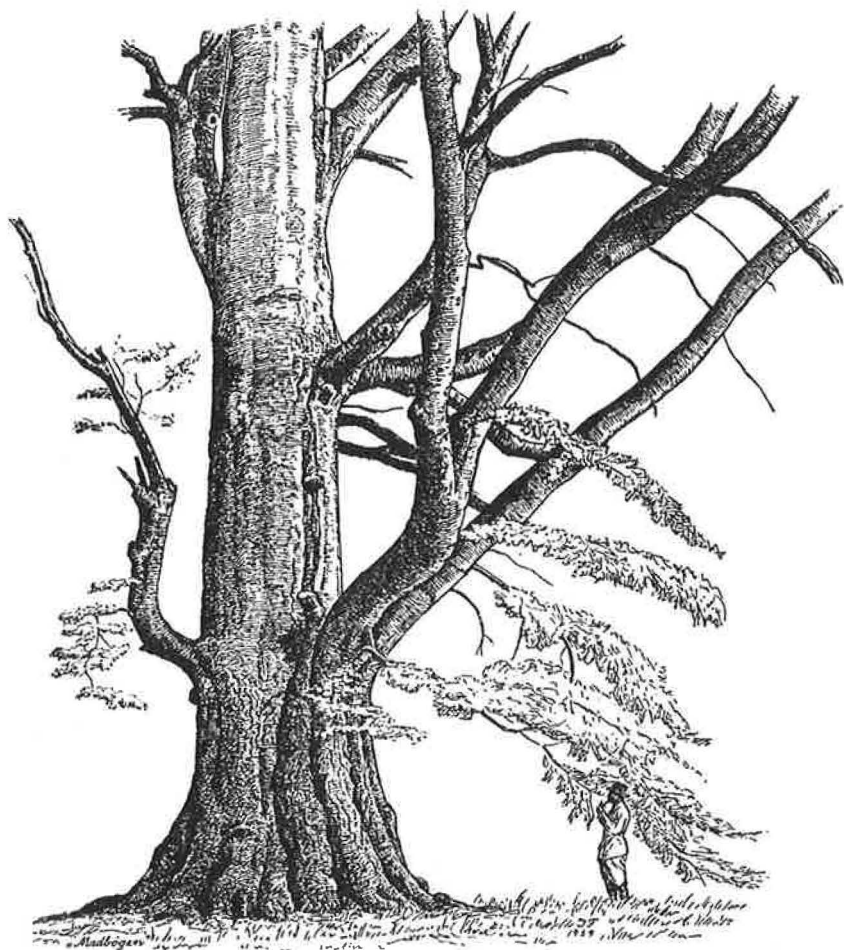
Klingstrupbøgen, højt og rankt træ i Storskoven ved Klingstrup gods, og

Klingstruppegen, smukt fritstående træ på mark ved godset.

Klostervalnødden, gammelt træ ved Sct. Knuds kirke i Odense.⁶¹ Der blev i kong Hans' tid (o. 1500) plantet valnød ved klostrene.

Komtesse Amalies Bøg i Møllerløkken ved Kværndrup, forsvundet 1954–55.

Kongebøgen ved Hagenskov, Frederiksgave; Frederik VII havde som kronprins i 1840'erne skåret en krone i stammen. Faldt for orkanen 23. februar 1967.

Madbøgen ved Ørbæklunde, tegnet 1959 af Ingeborg Frederiksen (Dansk dendrologisk årsskrift 1965).

Kukkertræet eller *Mads Hemslevs Træ*, stor gammel elm i Odense; man siger, at årets først gøg sidder og kukker i træet.⁶²

Kuppelbøgen på Høbbet mark ved Fåborg, fredet 1924; navnet efter kronens form.⁶³

Kæmpebøgen ved Solhøjen, Gudme, blev iflg. sagnet plantet på en kæmpes eller jættes grav. Unge piger turde ikke gå forbi træet.

Københavnerbøgen ved Langesø kapel, navnets oprindelse ukendt.

Madbøgen eller *Mabøgen*, ældgammel og meget tykstammet træ i Vesterebele skov ved Ørbækklunde. Herregårdens hovbønder skal have spist deres medbragte mad ved træet. Det blev fredet 1954 og alderen beregnet til ca. 325 år. Endnu 1936 var bøgen frisk og frodig; natten mellem 7. og 8. februar 1965 blæste halvdelen af kronen ned.⁶⁴

Min Svogers Træ, gråpoppel på Ll. Rise Bakke, Ærø. Når en mand, som boede i nærheden, blev spurgt om det store, enlige træ, plejede han at sige: Det er forresten min svogers træ. Blev førhen brugt som sømærke. Faldt 27. februar 1967; der er plantet et andet træ.

Mormors Træ hed et stort pæretræ i Nr. Brobys præstegårdshave (o. 1900).⁶⁵

Navnebøgen, Margård ved Søndersø, med mange indskårne navne i barken.

Røgerup Kirkebøg i Røgerup, Rønninge s., nævnt i tingbog 1647.⁶⁶

Saugmanns Bøg, ca. 180-årigt smukt træ i Åsø skov under Tranekær, opkaldt efter godsforvalter.

Skildvagten, bøg i skovbryn ved Kongebroskoven, Middelfart.

Skovenes Patriark, bøg i Traunsvænge skov ved Egeløkke på Langeland, stormfældet o. 1960.

Skovriderbøgen i Fjellebro Storskov, ryddet 1956-57.

Svend Dverre kaldtes en eg, som iflg. en lokal vise stod i Laundrup ved Svindinge.⁶⁷

Tankefuld; en eg med det navn skal have stået ved Svendborg; nu navn til traktørsted.⁶⁸

Troldebøgen, meget gammelt træ mellem Gl. Slot og Gads Klint ved Middelfart.

Ventetornen eller *Vendetornen*, stor spidsklippet hvidtjørn ved Rugård landevej ved herredsgrænsen mellem Odense og Middelfart. Omtalt allerede 1444, da Christoffer af Bayern besøgte Brænderup. Her udvekslede stafetter deres depecher, og her holdt de

kongelige herskaber undervejs gennem Fyn rast og fik skiftet vogne og heste. Når kongen nærmede sig Rugård, plejede man at ride ham i møde og vente ved tjørnen. På marken „Venteløkken“ nord for vejen samledes de bønder, som skulle „køre ægt“ (kongens rejsegods) – sidste gang for Christian IX 1882. Den tætte hvælvede krone dannede et stort „lysthus“, som værnede mod vind og vejr; her blev ved markedstider stillet borde og bænke og holdt beværtning.⁶⁹

Væverbøgen, gammelt træ i Ravndrup skov på Østfyn; en væver blev hængt i det, og man havde set hans genfærd.⁷⁰

Overtroens træer

Om en stor, oprindelig kugleformet tilklippet taks i Juulskov park fortælles:

Etatsråd Fr. Bagger (d. 1797) havde i pengenød forskrevet sig til fanden, men blev hjulpet af en præst, da kontrakten udløb, så den kom til at gælde alle gårdens senere ejere. Dog skulle fanden ingen magt have over dem, så længe der i haven stod et grønt træ, og man plantede en stedsegrøn taks; andre holdtes i reserve, hvis den første visnede. Bliver taksen beskadiget eller ryddet, går forbandelsen i opfyldelse; så længe den gror, skal slottet bestå. Gennem et par huller i havestuens væg kommer fanden undertiden for at se, om træet stadig er grønt, eller han springer fra et vindue ned i kronen dér, hvor den altid er visnen.

1862 brændte en fløj af slottet, og to sprøjter blev stillet ved taksen for at redde den. Under genopførelsen stødte man på en rod fra stammen; ejeren forbød at hugge den over; en arbejder gjorde det alligevel, hans ene arm visnede, og otte dage efter var han død. Fløjen blev gjort kortere end på arkitektens tegning for at skåne træet. Om herremanden til Juulskov sagde man også, at han holdt mange friller. For at de ikke skulle blive gravide, fik han fanden til at skaffe sig en sevenbom (gammelt abortivmiddel), der også er stedsegrøn, men når den visnede, måtte fanden hente hans sjæl.⁷¹

Elm ved Egelund, Rask-slægtens vænetræ.

Trankær-grevens skæbne var knyttet til en nu ukendt eg, *Grevens Livstræ* i en skov ved Bøstrup.⁷² Slægten Rask holdt gennem generationer familieråd under „vænetræet“, en stor elm i dige ved Egelund, og traf dér store beslutninger.⁷³

En overtro – navnlig udbredt i Sønderjylland – gik ud på, at en bygnings eller hel bys „forbrand“, dens beboeres ulykke eller sygdom kunne hensættes (bindes) i et træ og oftest en eg; blev det beskadiget, fældet eller visnede det, brød branden ud, respektive skete ulykken, kom sygdommen (sml. nedenfor: Pesttjørne). Brandtræ-troen kan skyldes den erfaring, at egen hyppigere end f.eks. bøgen rammes af lyn (bekræftet af kgl. skovbetjente i indberetning til Rentekammeret).⁷⁴ Et stort træ nær bygningerne kunne altså virke som en slags lynafleder; af samme grund måtte man i tordenvejr ikke søge ly under et egetræ.¹²

Rødderne på en gammel knudret eg ved Hindsgavl gik ind un-

der avlsgården, som skulle brænde, når træet forsvandt.⁷⁵ Om en hestekastanie ved Hvidkilde gods blev sagt, den værnede avlsbygningerne mod ildebrand. Påsken 1960 blæste det meste af kronen ned, men greven lod resten stå.⁷⁶ Tre bøge ved Frederiksgave må ikke fældes, så brænder gården.⁷⁷

En gammel elm værnede Vandmøllegården i Turup. Man sagde, den var plantet „over ild“, og led træet overlast, skulle gården brænde. Sommeren 1926 ramtes det af et lyn og blev ryddet – året efter brændte gården, men ikke møllen.⁷⁸

Så længe der står en elletrunte i kratskoven Signekær, kan der ikke komme ildebrand i Gummerup.⁷⁹ Nogle linde ved Den gamle Kro i Tranderup på Ærø var fredlyst; forsvandt de, brændte en gård.⁸⁰ I Kærum s. begyndte en husmand at save i gammel brandtjørn ved Saltofte skov, men blev advaret om, at tjørnen værnede landsbyens gårde mod brand.⁸¹

Fældes træerne ved vejen til Nakkebølle, vil gården blive antændt,⁸² og Årø blive brandhærgen, hvis man fældede tre store træer på en mark; under 2. verdenskrig gjorde tyskerne det; få måneder efter brændte ni af øens gårde!⁸³

Fire ege nord for Hvidkilde måtte af ukendte årsager ikke fældes (sml. ovenfor).⁸⁴ Der sker en ulykke, hvis man fjerner en eg på en mark i Etterup,⁸⁵ og kirken synker i jorden, hvis man rydder en eg på Tjørnehøjsbanken i Hårby s.⁸⁶ Om en gammel „søjlepil“ (pyramidepoppe) ved Kerte præstegård blev sagt, at når den forsvandt, skete en ulykke med gården. Da træet var ødelagt af storm og ælde, blev det ryddet.⁷⁸

Også *hultræ*-troen har været meget befæstet: sygdom kunne overføres til et træ, når patienten passerede gennem en naturgroet åbning eller den flækkede stamme. Groede den sammen igen, blev vedkommende rask, og et sådant træ måtte ikke fældes, så længe han levede; den, der gjorde det, fik sygdommen.⁸⁷

Feberegen i Herringe s. blev søgt af patienter med koldfeber (malaria).⁸⁸ Et egetræ, der o. 1870 stod ved botanikeren Emil Rostrups „Bakkehuset“ i Skårup, havde været et hultræ.⁸⁹ En eg i Skytholm ved Åsum var som ung blevet spaltet, et barn med engelsk syge (rakitis) trukket gennem stammen.⁹⁰ Fra skoven Brede-

miste ved Svindinge omtales 1885 en eg, der o. 1850 blev flækket, så et utriveligt barn kunne føres gennem den;⁹¹ det samme gjaldt en eg i Nårup⁹² og på Avernakø.⁹³ Endnu 1916 levede der i Botofte på Langeland folk, der som barn fik denne kur.⁹⁴ I Brahetrolleborg s. førtes en forhekset mand gennem et flækket asketræ,⁹⁵ ligeså et sygt barn i Flemløse s. Faderen var siden bange for, at nogen skulle fælde træet.⁹⁶ En fynbo bed i en fredet bøg og sagde besværgelser for at slippe sin tandpine, og den forsvandt, men da træet blev fældet, mistede han alle sine tænder.⁹⁷ I Gudme fik en tjenestekarl o. 1860 voldsomme tandsmerter efter at have ryddet en hylde og prøvede at finde den, som havde overført sygdommen, for at levere „hittegodset“ retur;⁹⁸ på Sydfyn blev legende børn derfor advaret mod at fjerne pløkke o.a. fra hylde træerne.⁹⁹

Patienter, som besøgte Snøgkilden i Guldbjerg ved Bogense, hængte en pjalt tøj som offer på en tjørn i nærheden.¹⁰⁰

Anden overtro:

En forvalter eller ridefoged Markus Kalv på Bramstrup svor mened og var forbandet; efter døden sad han i en stor hul bøg i godsets skov. Genfærdet lignede en kalv og stak hovedet ud af et knasthul. Han blev siden manet i eller under en gammel eg, *Mars Kals Træ*, fra hvis stamme altid flød en ækel sort saft, indtil træet visnede.¹⁰¹ En præst manede et spøgelse ned under et træ i Vester-skov o. 1890, Rønninge s.; også her flød en vædske ud af stammen.¹⁰² Man havde set spøgelse ved en stor gammel eg i Hverringe Gartnerhave ved Kerteminde.¹⁰³ Enkebaronessen på Skovsbo plantede fire kristtjørne, hvor der var set spøgelse, og det hjalp;¹⁰⁴ to store træer på Herringe kirkegård blev plantet over store huller, hvori alskens ondskab var nedmanet.¹⁰⁵ Fanden brugte om dagen egen *Fandens Krog* ved Klusetgårdene nord for Odense som skjulested; iflg. en anden tradition blev han manet ind i træet.¹⁰⁶

Den, som beskadigede et helligt træ uden blade i Rugård skov, blev straffet, thi her samledes om natten de underjordiske væsener.¹⁰⁷ Om to store bøge ved Langesø hed det, at det lynede fra dem omkring midnat, og man hørte knald som piskesmæld; her holdtes engang birketing, og forbrydere blev pisket under træer-

ne.¹⁰⁸ Folk var efter mørkets frembrud bange for at passere *Djævletornen* eller *Fandens Busk*, en ældgammel hvidtjørn på Harritslev mark ved Bogense, hvor skarnsfolk holdt til.¹⁰⁹ Inden turde røre en bestemt hvidtjørn på Bogense kirkegård, da en trolde lå begravet under den.^{109a}

Når en meget stor lindeallé ved gården Langesø i Vigerslev bliver 100 år, tager en lindorm ophold under den.¹¹⁰ To linde ved Nielstrup mellem Hvidkilde og Ollerup må ikke fældes; sker det bryder to lindorme frem.¹¹¹ Det skal være sket fra jorden under en lind ved Herringe præstegård.¹¹⁰

En stor ask i Bro, Brenderup s., var – uvist hvorfor – genstand for megen ærbødighed.¹¹² – Om *Kongetjørnen*, en rødtjørn i Stenløse s. ved Odense, sagde man, at blomsterne blev farvet røde af blod fra et slag i nærheden.¹¹³

Pesttjørne

Det har været en speciel dansk skik at plante hvidtjørn over fællesgrave for pestens ofre. „Man kastede alle de døde i en kule på kirkegården og plantede tjørn derpå, for at folk skulle tage sig i agt og ikke komme for nær, da man troede, at selve uddunstningerne fra graven kunne smitte“ (Skamby).¹¹⁴ Tjørnen stod ikke blot som minde; de skarpe torne var „tegn og advarsel, at der på dette sted ikke måtte graves, da sygdommen ellers formedelst de opgravede lig igen kunne fremkomme“. ¹¹⁵ Men kirkegårdene var efterhånden ikke store nok til at rumme ofrene – „man slæbte dem derfor ud på marken i store dynger for at begrave dem dér . . . Endnu 500 år efter står rundt omkring på vore marker nogle mærkværdige gamle hvidtorn under navn af 'pesttorn'; de fredes af bønderne, thi de står på vore forfædres grave. Hele det vestlige Fyn er rigt på sådanne enkeltstående gamle hvidtorn“. ¹¹⁶

Men tjørnene, der i nyere tid kaldes *pesttjørne*, stammer næppe fra „den sorte døds“ hærgen i middelalderen (1300-t.), med mindre de af storm eller mennesker blev „sat på roden“, d.v.s. med rods kud fik ny livskraft, eller man flere gange udskiftede tjørnen. Der er snarere tale om tjørne plantet over kuler med pestdøde

Kortet
viser pesttjørne,
brandtræer,
værnetræer og
ulykkestræer
på Fyn.

 pesttjørn
  brandtræ
  værnetræ
 ulykkestræ

husdyr under de store veterinære epidemier i 1700-t. – dels for at hindre smitte ved græsning, og dels for at holde nysgerrige og knoglesamlere borte. Men ældre forestillinger om tjørnen som tabutræ levede videre: Det bragte sygdom o.a. ulykke at fælde tjørnen,¹¹⁷ sml. nedenfor.

Der har stået en pesttjørn på Kappelsmøllegårdens gårdsplads, Bogenseegn⁸⁵ og nord for Store Ernebjerg i Ubberud s., et af Fyns højeste punkter; under tjørnen er fundet en lille brønd og benstumper „fra den sorte døds tid“.¹¹⁸ En stor hvidtjørn, *Pestbusken*, står (1941) ved en mose i Brændekilde og skal være plantet over pestdøde.¹¹⁹ Næsten alle i Tommerup s. døde af pesten; på deres fællesgrav står (1943) en vældig tjørn, ingen tør røre, for så kommer ulykken over ham og hele byen.¹²⁰ Der stod en pesttjørn

i Lundsgårds have.¹²¹ Tre heste døde, da man på en mark i Norup s. begyndte at fælde en tjørn over pestlig, og derefter blev den fredet.¹²²

Den meget store hvidtjørn på pestofrenes fællesgrav i det sydvestlige hjørne af Skamby kirkegård omtales fra 1819;¹²³ man plantede den, for at ingen skulle åbne graven og pesten igen bryde ud; på stedet er fundet en mængde knogler. Det var farligt at gå ind under træet; gik man tre gange baglæns rundt om det, faldt man død om; børn skulle spytte, hvis de af vanvare kom tjørnen for nær, ellers fik de hovedpine. Det fortælles, at den har stået her helt fra Valdemar Atterdags tid, men i biskop Jacob Madsens visitatsbog fra 1590 med ret nøje beskrivelse af kirken nævnes hverken træet eller sagnet. Tjørnen er måske plantet under en pestepidemi i 1600-tallet. Den blev stormfældet 11. oktober 1933 og en ny tjørn plantet samme sted.¹²⁴

For nogle år siden fjernede man flere stammer af en pesttjørn i hegn ved Sebjerggård ved Fåborg.³⁵ Kværndrup s. har eller havde to pesttjørne. Iflg. lokal overtro bryder pesten ud på ejernes gårde, hvis de fældes.¹²⁵ Den ene står (1933) i Rokkegyden, Trunderup Vestermark,¹²⁶ den anden (1880) på Knubbebjerg i Kværndrup Vænge.¹²⁷ En tjørn i Åstrup blev o. 1750 plantet over pestdøde kreaturer (eller for at standse kvægpesten); gårdejeren savede o. 1925 nogle grene af, og der kom mund- og klovsyge i besætningen.¹²⁸ Ved Hostrup og Jordløse stod 1908 hist og her en enlig fredet hvidtjørn midt i kornmarker og græsninger; man sagde, de var plantet over vender, dræbt som hedninger og derfor ikke begravet i indviet jord; andre mente, de stod over pestlig.¹²⁹

Tjørnene på Dejro ved Ærøskøbing skal være pesttjørne sat over store fællesgrave; på grund af smittefaren sejlede man ligene væk fra byen. Øen hed oprindeligt Digerø, måske en forvanskning af digerdød, som pesten blev kaldt i 1300-t. Også Drejøs gamle fritstående tjørne skal markere pestgrave.¹³⁰

I en række andre optegnelser er pest-traditionen ikke nævnt, men der advares mod at rydde visne tjørne eller træer. Blev en eg ved Frederiksgave fældet, kom sygdom i gårdens besætning; 1935 stod kun den barkløse stamme tilbage.¹³¹ Fjerner man en stor

tjørnebusk på mark ved Sulegården i Grimstrup, Assenseggen, vil det gå gården ilde,¹³² og der sker en stor ulykke, hvis man beskædiger en mægtig hvidtjørn på Gl. Stenderup bymark nær Odense-Fåborg landevejen,¹³³ eller en stor tjørn fældes i Horne præstegårdsmark.¹³⁴

Andre sagntræer

En stor skramme på en meget gammel bøg i Morud skov skal skyldes sabelhug under tvekamp i svenskekrigen 1657–59.³⁵ Langs landevejen Nyborg-Ullerslev har nogle store asketræer en „bul“ i toppen; spanske soldater skal 1808 have moret sig med at kappe toppen af de unge træer, når de red forbi.¹³⁵

En gruppe sagn beretter om skeletfund i gamle hule træer. Vedkommende havde under svenskekrigen skjult sig i stammen, men kunne ikke komme op igen ved egen hjælp og omkom. Det gjaldt på Fyn et egetræ i Agernæs skov ved Bogense 1835,¹³⁶ og i Morud skov ^{130a} og Skåstrup Frihed, ask ved Gerskov vest for Odense fjord,¹³⁷ hult træ i Rodvælt skov på Vestfyn¹³⁸ og en bøg mellem Nyborg og Vindinge; en forfulgt svensk soldat krøb ind i hul bøg ved Ladegårdsbroen (nu „Telegrafan“) ved Nyborg; da træet et århundrede senere blev fældet, lå i det hans uniform og sabel.¹³⁹ Om en eg ved Brændegård nær Brahetrolleborg digtede Johannes A. Nielsen:¹⁴⁰

Da træet faldt for øksens hug, var stammens indre hul,
og – sagnet lyder næsten som en fabel –
ved siden af et blegt skelet man fandt i dette skjul
en svensk soldats gevær og hjelm og sabel.

Ryslinges beboere flygtede under svenskekrigen ud i en skov tilhørende Ravnholt; da nogle hule træer mange år efter blev fældet, fandt man mødre med spædbørn siddende i dem, døde af sult.¹⁴¹

Kværndrup bymænd dræbte de sidste svenske soldater og gravede dem ned under sognets største ege i Albjergmarken.¹⁴²

I Napoleonskrigens sidste år (1808) absenterede en spansk soldat,

der var kæreste med kammerjomfruen på Wedellsborg. Han skjulte sig i et hult træ i parkens „Stine Kusks Allé“, og hun bragte ham mad. Efter nogen tid stillede begge på slottet, hvor han kastede sig for greven og bad om asyl. Greven ansatte ham som tjener til 1819; siden var han tjener og husmand på Billeskov avlsgård til 1828.¹⁴³

En bøg i Hestehaven ved Hvidkilde var fredet; en ulykke blev afværget, da et spand løbske heste standsede ved dette træ.¹⁴⁴

På halvøen Helnæs kunne en hyld på Barnehøj ikke ryddes; der groede altid nye grene frem. Et barn var iflg. sagnet dræbt og begravet her.¹⁴⁵

Hvor kirkeklokken faldt i mosen Klokkemaen ved Svendborg, groede en el op.¹⁴⁶

Under et gammelt valnødtræ i Wibolts købmandsgård i Middelfart skulle i ufredstider være skjult en skat. Det blev fjernet 1964 uden at man fandt noget.¹⁴⁷

Iflg. en spådom (o. 1880) skal tyrken engang binde sin hest til en over hele Nordfyn kendt stor elm ved landevejen på Harritslevgårds mark mellem Odense og Bogense, og blodet skal flyde ned ad Odenses gader.¹⁴⁸ Kort før verdens undergang står der en hyld på holm ved Bellinge bro over Odense å, og en konge binder sin hest til den.¹⁴⁹

Bystævnetræer

Linden var jordfællesskabets træ; under eller om den samledes bymændene og traf beslutninger om fælles anliggender. „Mødested: under linden“ stod der gerne på opslag om f.eks. vinterens skovauktioner.¹⁵⁰ Bedst kendt på Fyn er Davindes smukke tyve meter høje bystævnelinde, plantet 1816 af gehejmeråd Joh. Bülow midt i møllestenen båret af tre stenpæle. Træet klippes hver første fredag i juli under en festlighed.¹⁵¹ Søllinges femten linde blev plantet o. 1840 omkring bystævnet; af andre kan nævnes (plantningsåret i parentes) tre linde i Ulbølle (1878) i stedet for fældede asketræer, i Birkum (1880), Åsum og Marslev (1893), en elm på bystævnepladsen i Horne og midt i Kværndrup (fældet 1859),¹⁵² hestekasta-

nie i Heden vest for Ringe.¹⁵³ På Hjortø blev kaldt til bystævne „under egen“, øens eneste skovtræ. I Snøde på Langeland var bystævnet en gammel hul pil; drenge morede sig med at dratte ned i stammen og krybe ud af et hul forneden,^{153a} mange steder på Fyn ask, således tre aske i Ulbølle (fældet 1870'erne) og tre ved Trunderup gadestævne.¹⁵⁴ 1880 blev i Gamborg stillet kampesten om en ask til et bystævne. Turøs *majtræ* er en gammel hul ask midt på øen.

Heraldiske træer

Lindetræerne (?) i Ærøskøbings signet og byvåben kan føres tilbage til 1629 og skyldes måske en bevoksning nær byen; de er også tydet som ahorn.¹⁵⁵

Bøgetræet i Assens amtskommunes våben fra 1936 er hentet fra Båg (= Bøg) herreds segl 1536 ff.

De (tre) stynede popler i Otterup kommunevåben (1964) er karakteristiske for egnen; fire egeblade i Ejby kommunevåben (1969) hentyder til, at navnet oprindeligt var Eg-by.

Odense Universitets symbol er et æbletræ omringet af ordet FIONIA (Fyn), hvis bogstaver giver universitetets motto: Fructus increscit opera novo in agro = Frugterne vokser frem i arbejdet på den ny ager.

Kilder og noter:

Forkortelser: *AxLa* = Axel Lange, Fynske Plantenavne og Folkeminder om Planter. 1932. – *DFS* = Dansk Folkemindesamling, med kapsel- og topografir. – *ETK* = Evald Tang Kristensen, Danske Sagn, 1892–1901; ny rk. 1928–39. – *FH* = Fynsk Hjemstavn. – *FT* = Fyns Tidende. – *Reimer* = Christine Reimer, Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde. 1910–19. – *SA* = Svendborg Amts Årsskrift 1908–38. – *Trap* = Trap's Danmark, 5. udg. 1954 ff. – *Urskov* = Anders Uhrskov, Fynske Sagn. 1929. – *VS* = Vedel Simonsen, Bidrag til den fynske Kongeborg Rugaards Historie. 1843–44.

1. Vilh. Lütken, Bidrag til Langelands Historie (1909), 42.
2. Udvalg for Folkemål top. 882 (1927).

3. C. Dalgas, Svendborg Amt (1837), 304 f.; J. A. Hofman (Bang), Odense Amt (1843), 284.
4. Langelands Avis 23/10 1936 og 28/1 1957.
5. Aarsens Tid (1926), 46.
6. Drivende Skyer (1923), 97 jnf. 144, 176, 182.
7. Fyens Stiftstid. 24/12 1967.
8. N. Rasmussen Søkilde, Holsteenshus og Nakkebølle (1875), 358.
9. Chr. Vaupell, De danske Skove (1863), 140; Reimer 697; Dansk Børneblad 9 (1935–36), sp. 653–56; Politiken 25/8 1957.
10. Botanisk Tidsskrift 18 (1892), 90; Trap 6.1 (1960), 917.
11. J. M. Thiele, Danmarks Folkesagn 2 (1843), 290; ETK 2, 185; Uhrskov 177; Nationaltid. 24/7 1949; Illustr. Familie-Journal nr. 14, 1954; Johannes A. Nielsen, Sydfynske Sagn (1948), 63 (digt); Slægtsgaarden okt. 1967.
12. Anton Andersen, Fra Planternes Verden (1885), 228 f., 277.
13. FT 30/5 1926.
14. Skovbrugstidende 30 (1944), 103.
15. Reimer 686 f.
16. SA 1926, 196; egen optegn. 1968.
17. Egen optegn. 1965.
18. Naturen og Mennesket 4 (1890), 319; Forst-Tidende 3 (1890), 87.
19. Fynske Årbøger 1 (1939–41), 140; Politiken 4/8 1961.
20. FT 11/8 1965.
- 20a. Naturen og Mennesket 5 (1896), 324–28.
- 20b. Naturhist. Tid. 3 (1840), 201; Aarbøger f. nordisk Oldkyndighed og Historie 3, 244–46; VS 2 (1844), 37.
21. Botanisk Tidsskrift 11 (1879), 21 f.; Fyns Venstreblad 24/1 1932; Berlingske Aftenavis 1/7 1953; Jyllandsposten 28/8 1956.
22. Fyens Stiftstid. 9/9 1959.
23. Naturen og Mennesket 11 (1894), 421 f. Fra en bestemt kristtorn på Syd-fyn har Svendborg siden 1936 årlig hentet ca. 50 store grene til juleud-smykningen: FT 19/12 1954.
24. SA 1926, 178; Horticultura 10 (1956), 172 f.
25. Horticultura 11 (1957), 95, 107–10.
26. Aug. F. Schmidt, Oldermænd og Bystævne (1945), 121.
27. Anton Andersen [note 12] 35, 86.
- 27a. DFS 1906/31d: 1024.
28. Chr. Petersen, Bidrag til en Fremstilling af Danmarks Havebrug i det 16. og 17. Hundredår (1912), 4, 7; Gartner-Tidende 74 (1958), 239; Reimer 285.
29. Gartner-Tid. 20 (1904), 92 f.
30. Aarvog for Historisk Samfund for Odense og Assens Amter 4 (1920), 101, 117.
31. Politiken 1/7 1967.
32. Axel Schovelin, Mærkelige gamle Træer, navnlig Ege og Bøge (1881–91), Aarvog [note 30] 1926, 111.
33. Reimer 807.

34. DFS 1906/23: 1145.
35. Egen optegnelse 1963–68.
36. FT 20/6 1955.
37. Johs. Vejlager, Genforeningsmindesmærkernes Historie (1939), 202, 208 f., 291.
38. Trap 5.1 (1956), 220, 482.
39. Bernhard Hansen, Thurø før og nu (1960), 135.
40. Thorkild Gravlund, Dansk Folkekarakter 3 (1919), 212 f.; AxLa 132.
41. Thorvald Hansen og H. Ussing, Mellem sydfynske Sunde (1934), 139 f.; Hedvig Nielsen, Draaber i Havet (1960), 36 (digt).
42. DFS 1906/23: 1044 (optegn. 1927).
43. Egen optegn. 1965.
44. DFS 1906/23: 882.
45. ETK ny rk. 4, 33.
46. Dansk Naturfredning (årsskrift) 1925–26, 149; FT 2/1 1955; egen optegnelse 1965.
47. Gravlund [note 40]; Bernh. Hansen [note 39] 70.
48. DFS 1906/23: 1045 (optegn. 1912).
49. Langelands Avis 6/1 1958.
50. Hansen & Ussing [note 41] 162; DFS 1906/43: 1045.
51. Schovelin [note 32].
52. FH 5 (1932), 181.
53. Dansk Skovforenings Tidsskrift 1924, 611.
54. FH 6 (1932), 62; Kværndrup Sogn, red. af H. C. Frydendahl (1943), 325; iflg. en anden optegnelse var det en mægtig bøg: Aarbog f. dansk Kulturhist. 1896, 70.
55. FH 9 (1936), 140.
56. DFS 1906/23: 924.
57. Trap 5.1 (1956), 203.
58. DFS 1906/31d: 1044.
59. Trap 6.1 (1960), 872.
60. Egen optegn. 1963.
61. Illustr. Familie-Journal nr. 4, 1958.
62. Dansk Naturfredning 1924–25, 16 f. jnf. 1935–36, 37.
63. Samlinger til Jydsk Historie og Topographic 6 (1873), 214; Achton Friis, Danmarks store Øer 1, 186; Dansk dendrologisk Årsskrift 1965, 140, 147; Fyens Stiftstid. 9/2 1965.
64. SA 1926, 184.
65. Åsum herreds tingbog ed. 1961, 3, 170.
66. Ikke Lakkendrup som anført af AxLa 129.
67. Eug. Warming, Dansk Plantevækst 3, Skovene (1916–19), 50.
68. Erich Pontoppidan, Den danske Atlas 6 (1774), 633; VS 1 (1843), 54 og 3 (1844), 3; Reimer 696 f.; FT 11/2 1927; Slægtsgaarden febr. 1957.
69. DFS 1930/5: 1093.
70. J. M. Thiele, Danske Folkesagn (1818), 269; ETK 3, 375 og 6.1, 26 f.; C. E. Secher og Ferd. Richardt, Danske Kirker, Slotte, Herregaarde og

- Mindesmærker (1867 ff.) 3, 77 f.; H. C. Frydendahl, Fynske Folkeminder (1945), 149 f.; Danske Studier 1928, 71; Uhrskov 115 f.
72. DFS 1906/23: 1145; egen optegn.
 73. Ill. Familie-Journal nr. 4, 1958.
 74. J. W. Hornemann, Forsøg til en dansk oeconomic Plantelære, 2. del (1837), 283 f.
 75. ETK 2, 550; DFS 1906/31d: 967.
 76. Svendborg Avis 16/6 1962; egen optegn. 1966.
 77. DFS 1906/23: 1035.
 78. FH 7 (1934), 191; Fyns Social-Demokrat 13/9 1959.
 79. FH 4 (1931), 40.
 80. DFS 1906/31d: 1163.
 81. FH 8 (1935), 160.
 82. DFS 1930/5: 1054.
 83. DFS 1906/23: 3061.
 84. DFS 1906/31d: 1035.
 85. DFS 1906/23: 909, 2571.
 86. DFS 1906/23: 1009.
 87. AxLa 128; f.eks. på Lindholm: N. Rasmussen Søkilde, Gamle og nye Minder om Brahetrolleborg og Omegn (1870), 58; FH 4 (1931), 137 og 5 (1932), 141.
 88. DFS 1906/23: 1061 (nu ukendt).
 89. E. Rostrups etnobot. notater (Landbohøjskolen).
 90. Uhrskov 159.
 91. DFS 1906/23: 1094 (optegn. 1915); FH 12 (1939), 94 f., gl. eg i Langved Skov havde 1868 dybe furer stammende fra en kløvning: ETK 4, 576-78.
 92. DFS 1930/5: 875.
 93. FH 9 (1936), 122 (mand med brokskade), jnf. AxLa 123 f. (Espe).
 94. DFS 1906/23: 1153.
 95. Søkilde [note 87].
 96. DFS 1906/23: 1008.
 97. FH 9 (1936), 48.
 98. DFS 1906/23: 1103; Tidsskr. f. pop. Fremstill. af Naturvidenskaben 5.2 (1875), 167.
 99. DFS 1906/23: 1103.
 100. ETK ny rk. 3, 148.
 101. ETK 5, 445 f.; Friis [note 64] 1, 104 f.
 102. ETK 5, 601.
 103. FH 3 (1930), 110
 104. Uhrskov 173.
 105. FT 16/8 1959.
 106. Olaf Andersen og N. M. Elling, Fyn (1927), 159, 162; DFS 1906/23: 862.
 107. VS 1, 47.
 108. Andersen [note 12] 267.
 109. FH 9 (1936), 96.
 - 109a. VS 1, 115; Andersen [note 12] 16.

110. ETK 2, 184, 200 f.
111. DFS 1906/23: 1037.
112. FH 6 (1933), 29.
113. DFS 1906/23: 873.
114. VS 1, 115.
115. M. Rasmussen, Folkesagn og Fortællinger (1855), 12.
116. Dansk Landbotidende 9 (1874), 326.
117. ETK ny rk. 1, 73; Birgitte Møller, Træer og Buske i Danmarks Skove (1916), 231; L. M. Vedel og Johan Lange, Træer og buske i skov og hegn (1958), 162; Danske Studier 1970, 124-42 (samlet fremstill.).
118. AxLa 48 f.; DFS 1906/23: 867.
119. DFS 1906/23: 871.
121. DFS 1906/56B: 882.
122. DFS 1906/23: 921.
123. Thiele [note 71] 2, 39 (det ældste litt. belæg); VS 1, 144; Rasmussen [note 115] 16.
124. Samlinger [note 64] 4 (1887), 253; Skattegraveren 10 (1888), 107; Aarbog [note 30] 11 (1923), 263; Jac. Madsens visitatsbog ed. 1929; Uhrskov 82; FH 12 (1939), 27; DFS 1930/5: 936; Friis [note 64] 1, 39; Trap 5.1 (1956), 351.
125. Kværndrup Sogn [note 54] 313; egen optegn. 1946.
126. FH 6 (1933), 62.
127. Aarbog f. dansk Kulturhist. 1896, 70.
128. AxLa 49; FH 3 (1930), 13; B.T. 18/3 1955.
129. DFS 1906/23: 1068.
130. Tove Kjærboe, Ærø i en Nøddeskal 9; sm., En lille bitte vittens bit fra Ærø (1965), 45.
131. FH 8 (1935), 15.
132. Fyens Stiftstid. 18/6 1961 og 7/9 1966.
133. ETK 2, 499.
134. FH 12 (1939), 47.
135. Hakon Müller, Ullerslev (1953), 84; egen optegn. 1946.
136. FH 9 (1936), 94.
- 136a. ETK 4, 120.
137. VS 2 (1884), 48; FH 9 (1936), 12, 174.
138. Fra Arkiv og Museum 5 (1912-15), 93.
139. SA 1926, 52; FH 5 (1932), 188 sml. 2 (1929), 42. Chr. Winther fortæller i novellen Hestepangeren (1839) om en svensk soldats skelet, uniform og pallask fundet i eg i Vindinge, efter at lynet havde flækket den.
140. Johs. A. Nielsen, Sydfynske Sagn (1948), 72 jnf. ETK ny rk. 4, 43.
141. Svend Grundtvig, Gamle danske Minder i Folkemunde, ny saml. (1857), 223.
142. Aarbog [note 127] 1896, 69.
143. Meddelt af Marius Ludvig Lefevre 1965.
144. DFS 1906/23: 1035.
145. ETK ny rk. 3, 276; DFS 1906/23: 1013.

146. ETK 3, 94.
147. B.T. 17/9 1964.
148. ETK ny rk. 2, 238; E. Tang Kristensens Æresbog (1923), 26.
149. FH 11 (1938), 48.
150. FT 20/6 1955.
151. Reimer 734 f.; FH 1 (1928), 39 ff., 2 (1929), 121 f. og 3 (1930), 138;
Schmidt [note 26] 118; Illustr. Familie-Journal nr. 27, 1975.
152. Schmidt [note 26] 117; SA 1908, 113 f.
153. FH 3 (1930), 91.
- 153a. Schmidt [note 26] 161.
154. SA 1908, 112-15; FH 1929, 121 f.
155. A. Thiset, Om danske By- og Herredsvaaben (1894), 23.